

Amorin, väggmålning, Casa dei Ceii, Pompeji.

Kärleken, kuren och den inre kören

av Sotiris Greveniotis

*Musikaliska
associationer
ledsagar en
tillbakablick över
den psykoanalytiska
kuren sedd ur
analysandens
perspektiv.*

En av de många stigar som så småningom skulle leda mig till psykoanalysen gick genom uppmärksammandet av vissa textfragments förmåga att till synes helt utan anledning tränga sig på och fästa sig i det inre flödet. Dessa strofer – ofta hämtade ur populärmusikens outtömliga reservoar – tycktes ha en kommenterande funktion och inte minst en förmåga att i några få ord sammanfatta stora och betydelsefulla inre tillstånd. Det sistnämnda greppade jag inte riktigt då, men hade börjat ana, vilket man får säga var gott nog.

Varifrån dök dessa textrader, brottstycken av refränger eller verser, upp? De gick inte att koppla till något jag hört på radio eller i någon offentlig miljö; och även om det skulle gå att dra sig till minnes en sådan koppling, hur skulle man förstå att de så envist dröjde sig kvar även efter att de rimligen borde ha sköljts bort av andra intryck? Ja, ungefär så lät de frågor jag började formulera och som tillsammans med en hel del annat, förstås, började väva det nät som skulle föra mig till den psykoanalytiska undersökningen av det omedvetna.

Den strof jag först uppmärksammade i en sådan undersökande, vetenskaplig skulle man kunna säga, anda kom från Rolling Stones (1964) version av Womack och Womack's *It's All Over Now*. I tid och otid dök sextiotalsdängans refräng upp för mitt inre, i vilken Jaggars mefistofeliska stämma

tycktes proklamera en triumf över en gammal kärlek: "... because I used to love her, but it's all over now". Det rörde sig förvisso om en känd sång, bandets första listetta har jag nu läst mig till; jag hade ingenting emot den, tvärtom, men likväl var det mig helt obegripligt varför en ur min horisont perifer låt, som jag inte aktivt lyssnat på eller på annat sätt studerat, skulle ta detta utrymme. Kan texten ha haft någon betydelse? Det låg nära till hands att dra denna slutsats, men vilken skulle den kärlek vara som gång på gång tvingade mig till denna besvärjelse – denna motladdning skulle jag idag säga – över den? Det gick inte att begripa.

Jag kom egentligen inte mycket längre än så, men nyfikenheten var väckt och uppmärksamheten hade börjat orienteras längs nya banor eller i varje fall kommit att vidgas. I ärlighets namn så hade jag redan då vissa aningar – gymnasiepsykologin låg inte så många år bakåt i tiden – men de tankar som allmänbildningen tillhandahöll tycktes mig abstrakta och livlösa. De gav ingenting av substans. Kören däremot fortsatte att envist sjunga om en kärlek som inte längre var.

Separation

Många år senare och i en helt annan fas av livet, kom de spontana musikaliska associationerna, eller kanske ännu bättre, *den inre kören*, att återigen inta en central roll. Vid det laget

I Idag kan jag betrakta även det faktum att jag kunde fastna för en till text och struktur så enkel sång, som en parallell till vad den analytiska kuren bär med sig, nämligen erövrandet av ett direktare tilltal, en kortare väg till och från det inre, eller sett från andra hållet, en minskning av behovet av krusiduller och omvägar.

var min förmåga att uppmärksamma denna flyktiga och lätt försumbara frekvens, betydligt mer etablerad. Jag befann mig i slutfasen av min personliga analys, samt en bit in i de psykoanalytiska studierna. Ett slutdatum för analysen var satt och ett lika påtagligt som för mig överraskande sorgearbete hade nu börjat. Som alltid låg mitt förmedvetna flera steg före. Det kan ha rört sig om ännu fler, men de som sticker ut så här i efterhand är två sånger, återigen tämligen perifera i relation till min personliga kanon, vilka under denna period kom att aktiveras i mitt förmedvetna och så småningom fånga min fulla uppmärksamhet. Också denna gång tycks animeringen ifråga nära förbunden med sångernas förmåga att på ett ekonomiskt och effektivt sätt kommentera vad som försiggick.

Den mest direkta och drabbande var *Reason to Cry* av Lucinda Williams (2001).

Just to sit and talk
The way we used to do
It just breaks my heart
That I can't get close to you

If our eyes should meet
Somewhere down the road
Will you stop and be sweet
Or will you just walk on

Jag hade kommit att fastna för denna till både text och musik så enkla sång, till synes helt utan att ha fäst någon som helst uppmärksamhet till vad den handlade om. Jag valde att gå på gång lyssna till dess lågmälda och ogarderade budskap utan en medveten tanke på att den sammanfattade hela min belägenhet. När min uppmärksamhet väl kom ikapp krävdes denna gång ingen större tolkningskonst för att förstå varför sången plötsligt resonerade så djupt i mig. Allt var ju där. Till och med den då aktuella frågan om möjligheten till ett erkännande utanför ramen, ett kvitto på huruvida det varit "på riktigt", som andra versen antydde. Liksom den lika naiva som berättigade frågan som ställs längre fram i sången om varför något som är så bra måste

ta slut. På något sätt tycktes mig strofen sammanfatta det obegripliga i all separation – separation från det goda, får man tillägga.

Of everything in this world
I guess I'll never know why
Something as good as this could
Flower up and die

Jag minns att jag övervägde tanken att Williams gått i analys, eller åtminstone i terapi, och att hon skrivit sången utifrån den erfarenheten. Så god fann jag passformen mellan hennes text och mitt tillstånd. Men det kändes långsökt, jag kunde egentligen inte föreställa mig något sådant på riktigt. Det föreföll mig ändå märkligt att en enkel¹ kärlekssång i countrytraditionen hade förmågan att sammanfatta den komplexa situation som avslutningen av en lång och intensiv psykoanalys innebar. Jag förstod inte riktigt än, skogen var så att säga skymd av träden.

Lucinda Williams fortsätter:

When you lose your happiness
When no one's standing by
When nothing makes any sense
You got a reason to cry

Sången gjorde alltså gällande att det var i sin ordning att gråta, och gråta gjorde jag. Varje fredagstimma under hela sista terminen, liksom en repetition inför vad som skulle komma, rann tårarna på ett sätt som inte varit möjligt för mig under decennier. Något hade kommit igång; ett flöde inom mig som tidigare varit blockerat, fruset skulle man kunna säga, verkade åter vara satt i rörelse. Jag hade uppenbarligen förflyttat mig från Stoneslårens refräng så full av attityd i motladdningens tecken till omfamnandet av en sång som öppet och oförställbart tog sig an uppgiften att beskriva den smärta som separation innebär. Tematiskt kan man säga att jag hade över tid förflyttat mig enligt formeln *Jag älskade henne, men nu är det över* (jag bryr mig *inte*) till *Det är över nu, och jag älskar henne i alla fall* (jag bryr mig).

Överföringskärlek

Jag vill egentligen inte lägga ett alltför tungt teoretiskt raster på dessa för mig så värdefulla minnen, men några saker låter sig sägas utan att allt för mycket våld görs på materialet. I ett brev till Jung daterat 6 december 1906 skriver Freud i en passage om överföringen: ”Det är egentligen ett läkande genom kärlek. I överföringen ligger också det starkaste, det enda obestriddliga beviset för att neurosen är avhängig kärlekslivet” (min översättning). Kort därefter återupptar han tråden när han i analysen av Jensens Gradiva med stor precision beskriver vad jag hundra år senare skulle få erfara:

Likheten mellan Gradivas tillvägagångsätt och psykoterapiens analytiska metod begränsar sig emellertid inte till dessa båda punkter, medvetandegörandet av det bortträngda och sammanfallandet av klargörande och tillfrisknande. Den utsträcker sig också till det som visar sig vara *det väsentliga i hela förändringen, nämligen uppväckandet av känslorna*. [...] Tillfriskandeprocessen äger rum i ett kärleksrecidiv [...] och detta recidiv är ofrånkomligt, *ty symtomen för vilkas skull behandlingen företogs är ingenting annat än sedimenten av tidigare avvärjningsstrider och kan endast lösas och spolas bort av en ny springflod av samma lidelser* (Freud, 1907, s 117, kursiveringarna är mina.)

Det är anmärkningsvärt men knappast förvånande att Freud visste så mycket om detta; kuren blev trots allt hans skötebarn efter det att Breuer, enligt vad vi fått lära oss, skrämd av just känslorna i fråga och deras kraft, flytt fältet och lämnat över dess förvaltning och vidare utveckling till honom.

Och kraft i känslorna var just vad det var. För min del kulminerade känslösvallet några månader efter analyslutet. Så gott som varje låt jag råkade höra tycktes handla om min psykoanalys. Detta var inte möjligt, det kunde helt enkelt inte vara så! Sinnesintrycken var berusande och kom med

en sådan hastighet och kraft att jag kände mig översköld. Jag såg inte längre några träd, det var bara skog och det överallt. Det var som att all bortträngning rämnat och det för mig vid det laget kända citatet om psykoanalysen som en kur ytterst baserad på kärlek fylldes med blod och mening på ett sätt som inte lämnade några tvivel. Nej, alla artister i världen kunde inte ha gått i analys, det var inte rimligt, sambandet måste vara ett annat, på en och samma gång mycket banalare och mycket kraftfullare och det stod nu klart i all sin generande enkelhet. En förkrossande majoritet av alla låtar som skapats, kanske rent av alla låtar, är kärlekslåtar. Så enkelt förhöll det sig. Det magiska sjönk undan, samtidigt som något lika häpnande tornade upp sig i direkt anslutning: Världen, eller i varje fall människans värld var i grund och botten driven av kärlek, och även om denna ”upptäckt” inte var ny intellektuellt sett, så var den i högsta grad ändå drabbande.

När röken lagt sig något verkade det hela självklart. Jag kände kärlek för min analytiker. Och varför skulle jag inte göra det? Min djupa uppskattning riktades trots allt mot en person som flera dagar i veckan och under lång tid² tålmodigt och respektfullt lyssnat till och intresserat sig för min värld; som gett mig utrymme och lämnat företräde utan att framstå som undfallande; som visat taktfullhet, men inte väjt för att konfrontera eller stå på sig där så krävts; som haft modet att revidera åsikter och bekräfta när så behövts, som undvikit att döma eller fördöma, som sökt sanningen, som alltid försökt tänka och formulera, aldrig stängt processen, bevakat enigmat och hela tiden skjutit rörelsen framåt. Det är klart att jag kände djup tacksamhet och kärlek, vem skulle inte göra det?

Jag är inte säker på huruvida det verkligen förhåller sig så, men jag har intrycket att vi i de analytiska kretsarna inte är särskilt bekväma med ordet kärlek. Det finns säkert undantag, och Freud själv hade *närmre till det* än vi har idag. Termen överföring använder vi desto oftare och den skulle sannolikt toppa listor på de mest använda begreppen inom traditionen, om sådana fanns. Men

2 Durationen och frekvensen: två oundgängliga konstanter, närmast synonyma med den psykoanalytiska behandlingen, vars betydelse förefaller så självklar att den – kanske just därför – är lätt att glömma.

Lenke Rothman (1929-2008), *Utah*, 1959, oil on paper (61x46 cm), photo © Bukowskis 2015.

denna metonymi innebär av nödvändighet en distansering; den tillför något, benämningen placerar fenomenet skarpare inom rummets och tidens dimensioner – *något flyttas över från X till Y* i en tidsaxel – samt slår så att säga en för analysen nödvändig kil mellan ett vardagsfenomen och den kontext det uppträder i. Men omdöpanadets avsiktliga alienering innebär också att ett tvivel installeras. Vad är det här för ett fenomen? *Är denna kärlek ”äkta”?*

Freud tycks vara *högst medveten om frågans komplexitet*. ”I Iakttagelser om överföringskärleken” (1915) undersöker han denna kärleks äkthet.

Man har ingen rätt att förneka att den förälskelse som kommer i dagen under den analytiska behandlingen har karaktären av ”äkta” kärlek. När den förefaller så föga normal kan man nöjaktigt förklara det med en hänvisning till att även den andra förälskelsen, den utanför den analytiska kuren, påminner mera om de abnorma än om de normala själsliga fenomenen” (Freud, 1915, s 198)

Han fortsätter med att ange tre karakteristiska drag som han ändå tycker ger överföringskärleken en särställning: (1) att den provoceras fram av den analytiska situationen (2) att motståndet som beledsagar analysen eldar på den, samt (3) att den i hög grad låter blir att ta hänsyn till realiteterna och är förblindad i sin uppskattning av den älskade personen. Bläcket verkar dock inte hunnit torka innan han börjat tvivla på resonemanget och skyndsamt tillägger att vi inte får glömma att just dessa drag ändå tillhör det väsentliga i varje förälskelse³.

Finns det då överhuvudtaget något unikt med överföringskärleken? Två sidor längre fram i samma text återfinner vi Freuds kategoriska direktiv gällande analytikerns förväntade obeveklighet gentemot analysandens kärlek.

Och likväl förblir det för analytikern uteslutet att ge efter. Hur högt han än

må skatta kärleken måste han värdera högre att han har tillfälle att hjälpa sin patient över en avgörande tröskel i hennes liv. Hon måste lära sig av honom att övervinna lustprincipen, att avstå från en näraliggande men socialt icke accepterad tillfredsställelse till fördel för en som är mera avlägsen, kanske alltigenom osäker men psykologiskt och socialt otadlig (Ibid, s 200).

Här har vi onekligen något centralt för den analytiska kuren. Om något förblev svävande gällande överföringens status som original eller kopia – och därmed också, kan vi tillägga, gällande beteckningens relevans⁴ – så är Freud desto tydligare när det kommer till hanterandet av den. Men inte heller detta adelsmärke för psykoanalytikerns hållning är vid närmre eftertanke utan motstycke. Det motsvarar nämligen varje god förälders förhållning och förhoppning. Liksom varje god pedagogs. (Jämför de ”omöjliga yrken” som Freud placerar psykoanalysen inom 1937.) Antingen bevakar man denna gräns och lägger en bana för en framtida ”psykologiskt och socialt otadlig” tillfredsställelse, eller så fortsätter man att binda personen i beroendesidan av den asymmetriska relationen till sig och därmed omöjliggör eller i varje fall försvårar en sådan. En varsam men fast hantering av situationen tycks mig inte kunna skapa annat än en kärlek där tacksamhet och sorg över detta goda som inte kan fortsätta, utgör väsentliga komponenter.

Jag ska inte bli mångordig gällande detta, den intresserade läsaren hänvisas istället till Laplanches (1999) fördjupning och vidareutveckling av Freuds tanke om överföringen som något den analytiska situationen provocerar fram, en tanke som i Laplanches händer blir en del av teorin om den allmänna förförelsen i den ursprungliga situationen (mellan spädbarnet och den andre), den situation som analysrummet och dess ritualer medvetet eller omedvetet, enligt honom, är modellerat efter. För egen del hade kuren medfört om inte en reparation, så i varje fall ett vidgande och

3 Man kan få intrycket att Freud här är nära, men aldrig formulerar fullt ut, tanken att det finns fler situationer, ett fåtal privilegierade sådana kan vi med Laplanche (1999) säga, som uppvisar liknande strukturella förhållanden och på motsvarande sätt förför subjektet i kärlekens riktning.

4 Som annat än en beteckning för den kärlek (och det hat) som framträder i den analytiska situationen.

en vitalisering, av förmågan att älska, i och utanför analysrummet, oavsett om detta rörde objekt från det förflutna eller nya. Den brutna länken, vars två ändar i denna text symboliserats av Stones och Williams kontrasterande röster, hade åter etablerats. Tveklöst var allt detta frukterna av ett ihärdigt och stundtals svårt arbete under mindre kärleksfulla förtecken under analysens första år som var mer schizo-paranoidt färgade, för att sammanfatta med ett kleinianskt begrepp. Men sedd över hela tidsspännnet i efterhand hade kuren åstadkommit just detta.

Identifikation

Men det fanns alltså en låt till, som på liknande vis om än mycket mer flyktigt och nästan hallucinatoriskt trängde sig fram i musikflödet för en kortare tid under samma period. The Cures (*pun not intended* som man säger, men hur kan jag vara säker på det?) *Why can't I be you?*

You're so gorgeous I'll do anything
I'll kiss you from your feet to where your
head begins
You're so perfect you're so right as rain
You make me
Make me, make me, make me hungry
again

Everything you do is irresistible
Everything you do is simply kissable
Why can't I be you?

I'll run around in circles 'til I run out of
breath
I'll eat you all up
Or I'll just hug you to death
You're so wonderful
Too good to be true
You make me, make me, make me, make
me hungry for you

Everything you do is simply delicate
Everything you do is quite angelicate
Why can't I be you?
Why can't I be you?

Om Lucinda Williams sång utgjorde en rak och oförblommerad klagovisa över separationens obegriplighet, lätt för hela mig att ställa mig bakom, så var detta spår dunklare, mer oroande och närmast genant att uppmärksamma. Till synes från ingenstans hade Cure's spexiga upptåg fått mig att stämma in i vad som även i detta fall tycktes vara en protest mot separationen, men nu i en tappning som omisskännligt signalerade något tidigare, konkretare och för mig mycket märkligare. Hur kunde jag, en fullvuxen heterosexuell man sjunga med i en refräng som inte annat kunde betyda än att jag ville vara min analytiker, en kvinna i min mors ålder? För att inte tala om verserna där åtrån slår över i overt kannibalism – de tilläts vid den aktuella tidpunkten inte ens tillträde till det medvetna, dem uppmärksammade jag långt efteråt. Nej, det som den inre kören tilläts skandera var endast refrängen – *Varför kan jag inte vara du?* – och det med eftertryck.

Kören hade alltså om än tillfälligt riktat min uppmärksamhet åt ett nytt håll. Det här var något annat, något kvalitativt annorlunda. Cures dansanta, maniska vinkling av frågan var en röst ur en fladdrigare, helt enkelt galnare sinnesstämning, i förväg dömd att falna, men ändå. Frågan kändes relevant. Varför ska man behöva vara förvisad till att vara en annan, och dessutom av annan sort? "Varför kan jag inte vara du – helt enkelt elegant?" lyder textens avslutande ord och jag tyckte mig höra i Robert Smiths utpustande, i kollapsen, skulle man kunna säga, efter den maniska protesten, en sorg och uppgivenhet som på sätt och vis utgjorde en länk tillbaka till Williams.

Jag kommer i detta sammanhang inte följa upp de många frågor Cure-texten reser mycket mer än så, det finns här flera lager och förgreningar som skulle förtjäna mer uppmärksamhet och differentiering, men temat *identifikation*, i detta fall i en direkt oral, inkorporerande, kannibalistisk version, som på så sätt anmälde sin närvaro vid analysens avslutningsfas pekar mot en väsentlig del i sammanhanget och förtjänar därför att nämnas om än på detta summariska vis. Jag

hänvisar även denna gång den intresserade läsaren vidare, i detta fall till Freuds tankar (1917, 1923, 1924) om identifikation som en lämning i den psykiska apparaten efter en objekt-laddning, det vill säga som karaktär i ordets konkreta, grekiska betydelse – *inristning*. Även Greensons artikel från 1968⁵ om avidentifikationen från modern och dess betydelse för pojken betraktar jag som relevant i sammanhanget, inte minst för förståelsen av den oro sångens inspel genererade, och som torde hänga samman med varför den så snabbt trängdes tillbaka och försvann från körens repertoar.

Men innan jag lämnar ämnet vill jag, liksom för säkerhets skull, ändå understryka det som kanske redan är uppenbart: den centrala roll Freud ger kärleken även i detta sammanhang.

Identifikationen med analytikern, som utgör en väsentlig del av kurens effekter, är i sig en (rest)produkt av kärlek. Uppgivandet av laddningen drar så att säga in objektet i jaget, som då – med Freuds formulering och hela hans geni aktiverat – kommer att uppvakta detet med sitt offer: ”Se här, du kan älska mig också, jag är så lik objektet” (Freud, 1923, s 323). Objektlibido har förvandlats till narcissistisk libido.

För att försöka föra denna tillbakablick till en halt: vi kan låta det vara osagt huruvida Leonard Cohen (1988) har rätt i sitt berömda påstående att det inte finns någon kur för kärlek, men i den mån det nu gör det så verkar kuren i sig vara en akt av kärlek, om än en kärlek i tyglad form. Betydelsen av det sistnämnda kan nog inte överskattas.

Litteratur

- COHEN, L. (1988): “Ain’t no cure for Love”. *Im Your Man*. Columbia Records.
- CURE, THE (1987): “Why can’t I be you?”. *Kiss me, kiss me, kiss me*. Elektra Records.
- FREUD, S. (1906): ”Brev från Sigmund Freud till C. G. Jung, 6 december 1906.” *Sigmund Freud/J. G. Jung – Briefwechsel*. Frankfurt am Main: Fischer 1979.
- FREUD, S. (1907): ”Vanföreställningar och drömmar i W. Jensens Gradiva.” *S.Skr XI*. Stockholm: Natur & kultur 2007.
- (1915): ”Iakttagelser om överföringskärleken.” *S.Skr VIII*. Stockholm: Natur & kultur 2002.
 - (1917): ”Sorg och Melankoli.” *S.Skr IX*. Stockholm: Natur & kultur 2003.
 - (1923): ”Jaget och detet.” *S.Skr IX*. Stockholm: Natur & kultur 2003.
 - (1924): ”Oidipuskomplexets undergång.” *S.Skr IX*. Stockholm: Natur & kultur 2003.
 - (1937): ”Den ändliga och den oändliga analysen.” *S.Skr VIII*. Stockholm: Natur & kultur 2002.
- GREENSON, R. (1968): ”Dis-Identifying from Mother: Its Special Importance for the Boy.” *Int. J. Psycho-Anal.*, 49:370–374
- LAPLANCHE, J. (1999): *Essays on Otherness*. London: Routledge.
- ROLLING STONES. (1964): *It’s All Over Now*. Decca Records.
- WILLIAMS, L. (2001): ”Reason to Cry”. *Essence*. Lost Highway, UMG Recordings Inc.